

'אין מוקדם ומאוחר' בפירוש ר' עובדיה ספורנו לתורה

משה רחמימי

א. הקדמה

רבי עובדיה ספורנו, מגדולי חכמי ישראל באיטליה, חי בין השנים 1470-1570. הוא נולד בעיר ציזינה שבצפון איטליה התיכונה למשפחה ידועה של אנשי שם, שהעמידה מקרבה חכמים ומלומדים בצד בנקאים ואנשי מסחר. לאחר שלמד בצעירותו לימודי קודש בעיר מולדתו, עבר לרומא ללמוד רפואה ומדעים נוספים וזכה בתואר דוקטור לרפואה בשנת 1501. ברומא, שם שהה כשלושים שנה, עסק ברפואה, בהוראת שיעורי תורה ולשון עברית והיה חבר בבית הדין של הקהילה. ספורנו היה בעל עמדה מכובדת בקהילה והיה אחד מארבעת ראשי הקהילה שנפגשו עם דוד הראובני בשנת 1524, שביקר אז ברומא. בשנת 1530 (לערך) חזר לברלוניה וחי בה עד יום מותו. בברלוניה התפרסם כרופא מומחה בעל שם, 'אביר הרופאים', בצד פרסומו כראש ישיבה גדול בתורה ופוסק הלכה.¹ המידה הפרשנית 'אין מוקדם ומאוחר בתורה' נמצאת בשימוש של

1. פרטים ביוגרפיים נוספים אודות ספורנו, ראה גוטליב, ביאור, עמ' 10-15; ולק, עמ' 277-278; שייך, הגות, עמ' 37-49.

חז"ל² ופרשני ימי הביניים. כל המשתמשים במידה פרשנית זו מסכימים, כי בחריגה מהסדר הכרונולוגי או מהסדר ההקשרי, אין הפרשן רשאי לקבוע רק שאין מוקדם ומאוחר במושג פירושו, אלא מחובתו להתחקות אחר הסיבות לחריגה זו ולתור אחר ההיגיון המנחה את סדר הכתיבה.

בקרב הפרשנים יש שתי עמדות ביחס לשימוש במידה זו. יש הנוקטים את הכלל הזה, כמו רש"י³ וראב"ע⁴, הסבורים שאין הקפדה על הסדר הכרונולוגי בכתיבת התורה, ויש להידרש למידה זו של סמיכות פרשיות.⁵ לעומתם סבר הרמב"ן, שיש לצמצם את היקף השימוש בה. לדעתו, אין סדר דרשני לתורה, אלא סדר המעוגן במציאות ההיסטורית, ואין להשתמש במידה זו, אלא רק כשהדבר ברור על פי התאריכים המצוינים בפסוקים. על דעתי כל התורה כסדר זולתי במקום אשר יפרש הכתוב ההקדמה והאחר וגם שם לצורך עניין ולטעם נכון.⁶

לספורנו יש היגד מתודולוגי בנושא זה, שבו הוא מזכיר פעם יחידה בפירושו (בשם חז"ל) את הכלל הנדון: "ועל כגון זה אמרו אין מוקדם ומאוחר בתורה, וזה כאשר תכוין תכלית מה, זולת הזמן, בסדר המסופר".⁷ היינו, שסדר הזמנים הוא העיקר, וניתן לפרש על פי סדר לוגי, ולא על פי הסדר הכרונולוגי, רק כאשר יש סיבה (יתכלית מה') המצדיקה שימוש במידה זו. מיעוט השימוש בכלל זה נוסף להיגד המתודולוגי - מעמידים את ספורנו בצד הסוברים, שיש לדחות, ככל שניתן, כלל זה ולצמצם את השימוש בו.

2. בבלי, פסחים ו ע"ב; ירושלמי, נדרים ז ו; סוטה ח ג; ספרי, בלק ל"א. ראה גם מלמד, המקרא, עמ' 18-21; פרנקל, אגדה, עמ' 185-191.

3. ראה רשימת דוגמות אצל מלמד, המקרא, עמ' 434-435.

4. ראה רשימת דוגמות אצל מלמד, המקרא, עמ' 539-542.

5. ראה גוטליב, רמב"ן, עמ' 42, הערה 6. "לפי דברינו, מי שדורש סמיכות פרשיות חייב לסבור כי אין מוקדם ומאוחר, דווקא מפני שאין ביניהן קשר כרונולוגי ואף על פי כן סמוכות הן... אך יש מי שסבור שהיחס בין סמיכות פרשיות לבין הכלל אין מוקדם ומאוחר הוא הפוך: רק מי שסובר שיש מוקדם ומאוחר, רשאי לדרוש פרשות סמוכות..."

6. רמב"ן לבמדבר טז א. ראה גוטליב, רמב"ן, בעיקר עמ' 41-44 והערות 1-2, 7-8.

7. פירוש, במ"ט א.

ב. מוקדם ומאוחר בפסוקים ובפרשיות

שמי' ד כ: 'ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמור וישב ארצה מצרים'. ספורנו מפרש, ש'משה משיב את אשתו ובניו למדין, ויוצא לשליחותו במצרים. וירכבם על החמור, להוליכם מן המדבר למדין ולבית חמיו. וישב ארצה מצרים, הוא לבדו אחר שילוחיהם.⁸ והנה בפסוק כד מסופר: 'ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו, בנוכחות משפחתו.⁹ ספורנו מסביר את סדר הכתיבה, שאינה על פי הסדר הכרונולוגי, על פי מידת מוקדם ומאוחר עם נימוק לשינוי הסדר. 'ויהי בדרך במלון, בלכתו מן המדבר למדין עם אשתו ובניו. וסיפר זה אחר שהשלים כל מצות האל יתברך אליו בדבר השליחות.¹⁰

שמי' יב מ: 'ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה'. כדי ליישב את הסתירה שבין פסוק זה לברי' טו יג: '... ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה', מקדים ספורנו את ברית בין הבתרים (פרק טו) לתקופה הקודמת ליציאת אברהם מחרן (פרק יב), היינו, שבברית בין הבתרים היה אברהם בן שבעים שנה. "אשר ישבו במצרים ת"ל שנה, תשלום ת"ל שנה מיום שהוציא את אברהם אבינו מאור כשדים להכניסו בברית בין הבתרים, כאמרו שם 'אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים' (ברי' טו ז). ולזה אמרו בסדר עולם (פי' א) 'בן שבעים שנה היה אברהם אבינו בברית בין הבתרים'.¹¹

שמי' יח: בעניין ביאת יתרו אל משה נחלקו פרשנים, אם הגעתו הייתה לפני מעמד הר סיני (פרקים יט-כ) או שמא לאחריו. ספורנו סבור, שיתרו

8. פירוש, שמי' ד כ. ראה פירוש, שמי' יח ב.

9. ראבי"ע לפסוק כ: "והנה ויהי בדרך במלון' היה ראוי להיות דבק עם ויקח משה את אשתו ואת בניו...".

10. פירוש, שמי' ד כד. דוגמה נוספת לכך שהפרשן משנה את סדר הצלעות של הפסוקים נמצאת בפירושו לשמי' כא ז-ח: ספורנו מייחס את הצו 'לעם נכרי לא ימשול למכרה' לאב המוזכר בפסוק ז, ולא לאדון המוזכר בסמוך לצו זה (פס' ח).

11. פירוש, שמי' יב מ.

הגיע לפני מתן תורה.¹² לענייננו, עפ"י ספורנו, פרשיית 'ויעמד העם על משה' (פסי יג ואילך) התרחשה לאחר מתן תורה, על אף היותה כתובה לפנייה. 'ויהודעתי את חקי הא-להים ואת תורותיו, לאותם הגדולים כדי שידעום, כאמרו וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה... ואחר כן נגשו כל בני ישראל' (לד לא-לב), וכמו שאמרו ז"ל 'כיצד סדר משנה' וכו'...¹³ ספורנו סומך את דבריו על דברי משה: 'ויהודעתי את-חקי הא-להים ואת תורתיו, ומפרש בעקבות תיאור חז"ל את סדר הלימוד שלאחר מתן תורה. ניתן לשער, כי ספורנו נוקט את הגישה הפרשנית:¹⁴ 'אבל סוף הפרשה ודאי לא נאמרה עד אחר מתן תורה, אלא אגב שמספר ביאת חותנו, מספר כל עניינו עד שחזר לארצו.¹⁵

סדר הפרשיות בחלקו השני של ספר שמות הוא כדלהלן: מעמד הר סיני ופרשת משפטים (יט-כד), ציווי מלאכת המשכן (כה-לא), חטא העגל (לב-לד), חזרה לציווי המשכן (לה-מ). במחלוקת הפרשנית על זמן ציווי המשכן סבור ספורנו, שהציווי ניתן לאחר חטא העגל, למרות סדר הכתובים, דהיינו נקיטת המידה 'אין מוקדם ומאוחר'. 'יותן אל משה ככלותו, אחר שסיפר מה היה הטוב שהושג בסוף כל הפעמים ששהה משה בהר ארבעים יום, פירש הטעם מפני מה לא הושג התכלית שיעד האל יתברך במתן תורה... עד שהוצרך לעשות משכן, והודיע שקרה זה בסבת רוע בחירת ישראל, כי אמנם בסוף ארבעים יום הראשונים נתן הלוחות... והמה מרו והשחיתו דרכם ונפלו ממעלתם...¹⁶ הצמדת הציווי לבניית המשכן לסוף פרשת משפטים נועדה לתאר ברצף את השינוי שחל בדרגת בני ישראל מדרגת 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי' (כ כא) לדרגת 'ועשו לי מקדשי

12. על פי פירושו לשמי' יח א-ב, וראה להלן הערות 23-25.

13. פירוש, שמי' יח טז.

14. כפי שנקט בפירושו לשמי' ד כד (לעיל, הערה 10).

15. בעלי התוספות, בבלי, עבודה זרה כד ע"ב, ד"ה: 'יתרו לאחר מתן תורה הוה'.

16. פירוש, שמי' לא יח. ראה גם פירושו לשמי' כד יח: '... וקלקל זה חטאם בסוף ארבעים יום ראשונים... ולא זכו להנות מקרני החרד, והושג זה בארבעים יום אחרונים, ובהם נצטווה על מלאכת המשכן...!'

(כה ח), ורק לאחר מכן מספרת התורה על הגורם לשינוי זה, חטא העגל.¹⁷ במ' ז-ט: ארבעת העניינים המוזכרים בפרקים אלו הם: חנוכת המזבח, הקדשת הלוויים, קרבן הפסח ולכתם אחרי ה' במדבר; כל אלה התרחשו לפני המאורעות של תחילת ספר במדבר, אך כתובים הם לאחריהם. " ... סיפר הכתוב ארבעה מעשים טובים שעשו ישראל, שבהם זכו ליכנס לארץ מיד בלתי מלחמה, לולא המרגלים... ולהודיע כל אלה סיפר אותם כפי מדרגת היותם לרצון לפניו, לא לפני הזמן שהיו בו, ולכן סיפר בכאן ענין חנוכת המזבח והלוויים והפסח שהיו, בחדש הראשון, והיתה תחילת הספר בחדש השני... ועל כמו זה אמרו 'אין מוקדם ומאוחר בתורה', וזה כאשר תכוין תכלית מה, זולת זמן, בסדר המסופר".¹⁸ לדעת ספורנו, השיקולים הספרותיים גברו בפרשה זו על הסדר הכרונולוגי. התורה מבקשת לנמק את זכותם של בני ישראל להיכנס לארץ מיד בלי מלחמה. ארבעת האירועים הם הזכויות של בני ישראל והמצע ליחסו של ה' כלפיהם, ועל כן בחרה התורה לכתבם שלא במקומם הכרונולוגי.

ג. פרשיות שבהן ספורנו נמנע ממיידת 'אין מוקדם ומאוחר'

לעומת מופעים בודדים אלו, ישנן פרשיות שאחרים פירשו אותן על דרך 'אין מוקדם ומאוחר', ואילו ספורנו פירש את הפסוקים על פי סדר הבאתם במקרא, ונמנע מלהשתמש במידה פרשנית זו.

בר' כט יא-יב: 'וישק יעקב לרחל... ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא...'. הפרשנים מתלבטים בבעיה המוסרית, שיעקב מנשק את רחל לפני שהוא מכירה, ואף היא אינה יודעת מי הוא. ראבי"ע פתר את הבעיה בהחלפת סדר הפסוקים על פי שיטת אין מוקדם ומאוחר.¹⁹ ספורנו מפרש

17. ראה קופרמן, עיונים, עמ' 21-24 והערות 13, 23; קופרמן, קרבנות, עמ' 51, הערה 33; כוונת התורה, עמ' שעד-שעה.

18. פירוש, במ' ט א; וראה דוגמה נוספת בפירושו לבמ' יג טז.

19. ראבי"ע לבראשית כט יב: 'ויגד יעקב לרחל, מאוחר וטעמו וכבר הגיד יעקב לרחל, ואחר כן וישק, ורבים כמוהו'.

כסדר הכתובים, קודם נשק, ואחר כך הציג את עצמו והסביר את המעשה. כי אחי אביה הוא, להודיע שלא חטא במוסר כשנשק להי²⁰. ספורנו מעדיף לצמצם ולהחליש את עצמת לימוד הזכות על מעשה זה של יעקב, ונמנע משימוש במידה הפרשנית 'אין מוקדם ומאוחר'.

ברי' לח א: ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו. ראבי"ע מפרשו על דרך אין מוקדם ומאוחר, ואילו ספורנו פירשו בדרך של אירועים מקבילים, ונמנע ממידת 'אין מוקדם ומאוחר'. ויהי בעת ההיא, באותו הזמן שנמכר יוסף למצרים... חל על יהודה פרי מעלליו...²¹

שמי' יז יד: ויאמר ה' אל משה כתב זאת בספר...! ראבי"ע פירש: יז הפרשה בשנת הארבעים נאמרה, והעד שאמר בספר, בפתחות הבי"ת, הנודע, והוא ספר התורה. היינו, שהספר הוא התורה, וכתבת הזיכרון בו נעשה בשנה הארבעים. מכאן, שצו זה מקומו בדברים, ומיקומו בשמות מוסבר על ידי ראבי"ע בשיטת 'אין מוקדם ומאוחר'. ספורנו אינו משתמש במתודה פרשנית זו, אלא מייחס את הצו לזמן המלחמה, וממילא מקומו הנכון הוא בשמות. "כתוב זאת זכרון בספר, פרשת 'זכורי' (דב' כה יז-יט). ושים באזני יהושע, ושים איזה זכרון באזני יהושע, וזה עשה משה בבנין המזבח ובתפלתו אז, ובמה שאמר 'כי יד על כס יהי (פס' טז)'.²² מכאן, שהצו ניתן כעת, והביצוע בשנת הארבעים בפרשת זכור.

שמי' יח א: במחלוקת הפרשנית, האם יתרו בא אל משה לאחר מתן

20. פירוש, ברי' כט יב.

21. פירוש, ברי' לח א. כך גם בפירוש, ברי' לט א: ויוסף הורד, בזמן אחד בעצמו ירד יהודה מאת אחיו, וקרה לו כל מה שכתב למעלה, ובאותו הזמן בעצמו יוסף הורד. נראה, ששיטת ההסבר של אירועים מקבילים עומדת גם מאחורי פירושו לשמות כד יד, וכך הוא נמנע מפירוש על פי מידת 'אין מוקדם ומאוחר'.

22. פירוש, שמי' יז יד.

תורה (אין מוקדם ומאוחר)²³ או לפני מתן תורה (יש מוקדם ומאוחר),²⁴ קובע ספורנו את מקומו בצד השומרים על סדר הכתובים, ואינו נוקק לשיטת 'אין מוקדם ומאוחר'. "וישמע יתרו... ובהיות שיציאת ישראל ממצרים הייתה אז דבר הוה, לפיכך אמרו חז"ל ימה שמועה שמע! קריעת ים סוף ומלחמת עמלקי מפני ששתי אלה כבר עברו אז".²⁵

שמי לב יא: ייחל משה את פני ה' א-להיו. בשמי לב לא מוזכר שוב: יושב משה אל ה' ויאמר אנא...! ראבי"ע סבור, שתפילה אחת כאן, ופיצול הפסוקים מוסבר כתופעה של 'אין מוקדם ומאוחר'.²⁶ ספורנו מבקש לפתור את הכפילות שבין פסי יא לפסי לא ולהימנע משימוש במתודת 'אין מוקדם ומאוחר'. לפי פירושו, אכן היו שתי תפילות בשני זמנים שונים. הראשונה, תפילה ראשונית מיד לאחר תגובת ה': יעתה הניחה לי ויחר-אפי בהם...! (פסי י), שתכליתה למנוע כיליון של כל בני ישראל, אף אלו שלא חטאו, ואילו התפילה השנייה נועדה להציל את החוטאים. ילמה ה' יחרה אפך בעמך, באותם שלא חטאו בעגל.²⁷

ד. עניינים שספורנו לא פירש כלל

יש מקומות שנחלקו הפרשנים אם לפרשם על פי מידת 'אין מוקדם ומאוחר' או שמא להשאירם על סדר כתיבתם, ואילו ספורנו התעלם ולא

23. ראבי"ע לשמות יח א: "והיתה ראויה פרשת יבחדש השלישי להיותה כתובה אחר דבר עמלק... אם כן למה נכנס דברי יתרו בין שתי הפרשיות... [לאחר שמביא מספר ראיות לפירושו]... יעתה אפרש למה נכנסה פרשת יתרו במקום הזה...".

24. רמב"ן (בפירושו לשמות יח א) מתנצח ארוכות עם דעת ראבי"ע וקובע: יוקרוב אלי לתפוש סדר התורה, שבא קודם מתן תורה. ראה גם קופרמן, קרבנות, עמ' 49, הערה 23.

25. פירוש, שמי יח א. כך גם משמע מפירושו לפסוק ב.

26. ראבי"ע לשמות לב יא: "... וזו התפלה הייתה ראויה להכתב אחר שוב משה אל ההר [פסוק לא]... והנה בעבור שה' אמר לו ועתה הניחה לי (פסי י), הזכיר התפלה שהתפלל בהתנפלו לפני ה'. וזאת הפרשה הייתה ראויה להכתב אחר וישב משה אל ה' [פסוק לא]...".

27. פירוש, שמי לב יא. ראה גם פירושו לפסוק ל-לב. דוגמות נוספות: שמי טו ט בשונה מרשיי; כד א בשונה מרשיי וכדעת הרמב"ן.

התייחס לעניינים אלו. ניתן למיין עניינים אלו לשני סוגים:

1. פסוקים ופרשיות, שלדעת ספורנו, ניתן ליישבם בלי להזדקק למידת 'אין מוקדם ומאוחר'. מתוך שתיקתו אנו רשאים להסיק, שבפרשיות אלו פירש על פי סדר הכתובים.

שמי יא א: 'ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד אביא על פרעה...' (ראה ראבי"ע ורמב"ן).

שמי יא ז: 'ומשה ואהרן עשו את כל המפתים...' (ראה ראבי"ע ורמב"ן).

ויי ח ב: 'קח את אהרן ואת בניו אתו...' (ראה רש"י ורמב"ן).

2. פסוקים ופרשיות שברור מפשט הפסוקים ומהתאריכים הנקובים בהם, שסדר ההתרחשויות אינו כסדר כתיבתן, ויש לאחוז במידת 'אין מוקדם ומאוחר'. במקרים אלו ספורנו מרשה לעצמו לסמוך על הקורא המשכיל שיסדר את הכתובים בסדרם הראוי על פי הנתונים שלפניו.

ברי' ו ג: '... והיו ימיו מאה ועשרים שנה'. ראבי"ע מפרש את הפסוק כהקצאת זמן לאנשי דורו של נח לשוב בתשובה ולהינצל מגזרת המבול. נח היה בן שש מאות שנה במבול, דהיינו, פסוק זה נאמר בהיותו בן ארבע מאות ושמונים שנה, בעוד שלפני כן נכתב: 'ויהי נח בן חמש מאות שנה' (ברי' ה לב). ראבי"ע מיישב: 'ואל תשים לבך אל מספר ויהי נח בן חמש מאות שנה כי אין מוקדם ומאוחר בתורה'.²⁸

גם ספורנו מפרש את הפסוק כהקצאת זמן לבני הדור לשוב בתשובה, אך אינו מתייחס לבעיית השנים שבברי' ה לב. נראה כי ספורנו סומך על הקורא שיישב את פער השנים, הכתובים במפורש בפסוקים, על פי מידת מוקדם ומאוחר, ורק רומז לכך בהערתו: 'מאה ועשרים שנה, שבין כך היה נח עושה התיבה ומוכיח אותם'.²⁹

ברי' יא לא: 'ויקח תרח... ללכת ארצה כנען...'. על פי הישובי השנים,

28. ראבי"ע לבראשית ו ג.

29. פירוש, ברי' ו ג.

רש"י וראב"ע סבורים, שיציאתו של תרח ומוותו התרחשו אחרי יציאת אברהם וביאתו לארץ כנען (ברי' יב א-ה), ואין מוקדם ומאוחר בתורה. ספורנו אינו מתייחס ישירות לבעיה, אך ניתן לעמוד על דעתו בעקיפין: וימת תרח בחרן, ולא השתדל להשיג מה שכוונו להשיג בנסעם מאור כשדים, ולא בא כלל אצל אברהם בהיותו בארץ כנען, ובקראו שם בשם ה', עם כל גדולת שמו אז...³⁰ נראה כי גם הוא מיישב על פי מידת אין מוקדם ומאוחר, אך הוא משאיר זאת לקורא, שיכול לחשב את מספרי השנים הכתובים בפסוקים.

ברי' לה כח-כט: על פי מספרי השנים הכתובים בתורה, ברור שיצחק מת לאחר מכירת יוסף, ואין מוקדם ומאוחר.³¹ גם ספורנו אינו חולק על פשט הפסוקים וחשבונם, אך אינו רואה צורך לומר זאת, והוא סומך על הקורא שיחשב את מספרי השנים הכתובים לפניו במפורש. ראה לכך ניתן לראות בעקיפין בפירושו לפרשת מכירת יוסף. ויבך אותו אביו, יצחק בכה על שקבל עליו בנו אבלות לכל ימיו...³², היינו, יצחק בחיים לאחר מכירת יוסף.

משלוש הדוגמות דלעיל נראה, כי במקרים שבהם התאריכים ומספרי השנים כתובים בתורה במפורש, אין ספורנו טורח לפרש לפי מידת מוקדם ומאוחר, וסומך על הקורא המשכיל, אליו הוא מכוון את פירושו, שיסיק עניין זה בעצמו תוך כדי רצף לימודו.

ה. סיכום

מהדיון לעיל עולה, שספורנו מיעט להשתמש במידת 'אין מוקדם ומאוחר'. יש פרשיות המזיקות פירוש על פי מידה זו, וספורנו פירשן בדרך אחרת, ויש שפרשנו התעלם ולא פירשן כלל. בפירושו של ספורנו

30. פירוש, ברי' יא לב.

31. רש"י לבראשית לה כט.

32. פירוש, ברי' לו לה.

נמצא מספר מועט של מופעים שבהם פירש על פי מידת 'אין מוקדם ומאוחר', הן על ידי אמירה והן על ידי רמיזה עקיפה. המכנה המשותף לכל המופעים של רמיזה עקיפה הוא, שכולם מלווים בתאריכים מפורשים, והפרשן סומך על הקורא המשכיל שיישב את סדר הכתובים עם סדר התרחשותם על פי מידת 'אין מוקדם ומאוחר'. עיקרו של דבר, ספורנו מציב לפני כל מי שמשמש במידה פרשנית זו את הדרישה לנמק את סיבת שיבוש סדר הדברים, ולא להשתמש במידה זו בשרירות.³³

בהקדמתו לפירוש התורה מונה ספורנו את מניעיו לכתיבת הפירוש. בין היתר הוא מציין את יחסם השלילי של בני דורו לתורה ולמפרשיה: '[בני עמו]... היו כחולמים בקרב עמים, קרבו ויאתיון כמתוכחים, באמרם... ומה יועיל רוב סיפוריה, עם קדימת המאוחר בקצתה... ונחנו מה נצטדק כי יקום אל, וכי יפקוד על דבר כבוד שמו, הלא בהגיד נפלאות מתורתו... בסיפורה וסדרה המורה לצדקה גודל השם יתברך...³⁴ ספורנו מעיד על קוראיו, האמונים על אדני הפשט, ההיגיון והרציונליות, שמתריסים הם כנגד התורה ופירושיה, שסדר כתיבתה משובש. ספורנו שואף להראות בפירושו את הסדר שבתורה, ובמקרים שבהם ייאלץ להשתמש במידת 'אין מוקדם ומאוחר', הוא יציג לקהל קוראיו הרציונלי את ההסבר ההגיוני העומד מאחורי סדר כתיבה זה. מאחר שפירושיהם של הפרשנים הקודמים אינם מיושבים על לבם של בני דורו, נוקט ספורנו דרך הקרובה יותר לפשט ומתאמץ ליישב את סדר הכתובים עם סדרם הכרונולוגי של המאורעות. לדידו, אין סדר עצמאי-דרשני לתורה, כי אם סדר פשטי המעוגן במציאות, והמלמד עליה.

33. פירוש, במי ט א. נדמה כי ספורנו בחר לכתוב את ההיגד המתודולוגי שלו בנושא זה באחת מהפרשיות שבה התאריכים מפורשים, כדי להבליט שלא השימוש במידה הפרשנית הוא העיקר בעיניו, אלא הצורך לנמק את החריגה מהסדר.

34. גוטליב, ביאור, עמ' ג: הקדמת ספורנו לתורה.

קיצורים ביבליוגרפיים

- גוטליב, ביאור** ז' גוטליב, ביאור על התורה לרבי עובדיה ספורנו (כולל מאמר כוונות התורה), מהדורת גוטליב - דרום, ירושלים תשנ"ב.
- גוטליב, רמב"ן** י' גוטליב, 'אין מוקדם ומאוחר בפירוש הרמב"ן לתורה', תרביץ, סג (תשנ"ד), עמ' 41-62.
- ולק** י' ולק, 'ר' עובדיה ספורנו, הפרשן ההומניסטי, בתוך: א' בירם ואחרים (עורכים), ספר זכרון לדוד נייגר, ירושלים תשי"ט, עמ' 277-302.
- כוונות התורה** ע' ספורנו, כוונות התורה, בתוך: ז' גוטליב (מהדיר), ביאור על התורה לרבי עובדיה ספורנו, ירושלים תשמ"ד, עמ' שעה-שפט.
- מלמד, המקרא** ע"צ מלמד, מפרשי המקרא: דרכיהם ושיטותיהם, ירושלים תשל"ח.
- פירוש** פירוש ספורנו לתורה, בתוך: ז' גוטליב (מהדיר), ביאור על התורה לרבי עובדיה ספורנו, ירושלים תשמ"ד.
- פרנקל, אגדה** י' פרנקל, דרכי האגדה והמדרש, א, תל-אביב 1991.
- קופרמן, עיונים** י' קופרמן, 'עיונים בפירוש רבי עובדיה ספורנו על התורה', המעיין, כט (ג) (תשמ"ט), עמ' 15-23; כט (ד) (תשמ"ט), עמ' 20-32 (המשך).
- קופרמן, קרבנות** י' קופרמן, 'תורת הקרבנות במשנתו של רבי עובדיה ספורנו', המעיין, לה (ב) (תשנ"ה), עמ' 46-59.
- שיון, הגות** ח' שיון, אדם משפט וחברה בהגותו של רבי עובדיה ספורנו, תל-אביב תשס"א.